DOI: 10.59560/18291155-2026.3-317

ՏԱԹԵՎԻԿ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ
ՀՀ Պետական կառավարման ակադեմիայի
իրավագիտության ամբիոնի հայցորդ

ՆԵՐՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱՒԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ ԵՎ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ամփոփագիր

Հոդվածի հետազոտության առարկան ներման ինստիտուտի սահմանադրաիրավական բովանդակության բացահայտումն է: Հեղինակի նպատակն է վերհանել ներման իրավաչափության պայմաններն ու նպատակը, ինչպես նաև այն տարանջատել հարակից նույնանման ինստիտուտներից (համաներում, պատժից ազատման այլ ձևեր):

Հոդվածի հիմնական դրույթներում քննարկվում են ներման ինստիտուտի տարբեր դրսևորումները՝ որպես պատժից ազատում, իրավական ակտ և հումանիզմի սկզբունքի արտահայտություն: Հեղինակը վերլուծում է ՀՀ Սահմանադրության և «Ներման մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները՝ ընդգծելով, որ ներում շնորհելը Հանրապետության նախագահի բացառիկ սահմանադրական լիազորությունն է, որը կապված է դատապարտված անձի կողմից ներման խնդրագիր ներկայացնելու հետ, սակայն Հանրապետության նախագահը դրանով կաշկանդված չէ: Համեմատական-իրավաբանական մեթոդի գործածմամբ փորձ է արվել բացահայտել միջազգային չափանիշներն ու լավագույն փորձը, մասնավորապես՝ ուսումնասիրվել են Դանիայի, Սլովակիայի, Չեխիայի, Հունաստանի, Ճապոնիայի, Նիդերլանդների, Ֆինլանդիայի մոտեցումները:

Հեղինակը հիմնավորել է, որ ներում շնորհելու մասին հրամանագիրն անհատական իրավական ակտ է, որը ենթակա չէ դատական բողոքարկման: Հոդվածում առանձին անդրադարձ է կատարվել նաև ներում շնորհելու նպատակներին՝ եզրահանգելով, որ դրանք են մարդասիրությունը, սոցիալական վերականգնումը, երբեմն՝ քաղաքական իրողությունները:

Մտահանգում է կատարվել այն մասին, որ ինստիտուցիոնալ տեսանկյունից ներումը սահմանվում է որպես սահմանադրաիրավական ինստիտուտ, որը որոշում է պետության գլխի սահմանադրական լիազորության բովանդակությունն ու մեխանիզմը՝ քրեական պատժից ազատելու կամ այն մեղմացնելու համար՝ որպես հումանիզմի և պետական ներման սահմանադրական սկզբունքի դրսևորում:

Հիմնաբառեր. ներում, դատապարտյալ, հանրային շահ, հայեցողություն, սոցիալական վերականգնում, արտադատական ակտ, մարդասիրություն:

Ներման ինստիտուտի սահմանադրաիրավական բնույթի սահմանումը կարևորագույն նշանակություն ունի, քանի որ այն հնարավորություն է տալիս բացահայտել այս ինստիտուտի իրավաչափությունը և նպատակը, ինչպես նաև որոշել դրա կիրառման իրավական հիմքերն ու պայմանները, ինչը կարևոր է ոչ միայն իրավական տեսության, այլև իրավակիրառ պրակտիկայի համար: Այս սահմանումը նաև հնարավորություն է տալիս գնահատել ներման դերի ու նշանակության սահմանները մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության և արդարադատության իրականացման համատեքստում:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Ա.Յա. Գրիշկոն. ««Ներում» տերմինի ստուգաբանությունը հասկանալը թույլ է տալիս որոշել դրա տեղը այլ հարակից ինստիտուտների շարքում (համաներում, պատժից ազատման այլ ձևեր)»[1]:

Ներման իրավական բնույթը բխում է հենց հասկացության բանասիրական իմաստից, որը Է. Աղայանի արդի հայերենի բացատրական բառարանը սահմանում է հետևյալ կերպ. «հանցանքի թողություն տալ, հանցանքը մոռանալ՝ վրայից վերցնել՝ հանել, հանցանքի պատասխանատվությունից՝ պատժից ազատել»:

«Ներում» տերմինը սահմանվում է նաև իրավաբանական գրականության մեջ, այդ թվում՝ սահմանադրական իրավունքում: Իրավական բառարանը ներումը սահմանում է որպես պետության ղեկավարի կողմից քրեական պատժի չեղարկում կամ մեղմացում:

Կ.Մ. Տիշչենկոն ներումը սահմանում է որպես հանցագործություն կատարած անձի ազատում քրեական պատասխանատվությունից, պատժից կամ դատվածությունից, կամ պատժի մեղմացում այն դեպքերում, երբ քրեական իրավունքի ձևական պահանջները խոչընդոտում են մեղմացման որևէ ձևի համապատասխան կիրառմանը[2]:

Հատկանշական է, որ ներման մի շարք գիտական սահմանումներում առկա է մարդասիրության և ողորմածության դրսևորում: Այսպես, Ս.Ա. Ավագյանը ներումը սահմանում է որպես «մարդկայնության բարձրագույն դրսևորում՝ հանցագործության համար դատապարտված կոնկրետ անձի նկատմամբ»[3]:

Ա.Յա. Գրիշկոյի կարծիքով՝ ներումը «հանցագործություն կատարած և դրա համար դատապարտված անձի նկատմամբ հումանիզմի բարձրագույն ձևն է (պատժից վաղաժամկետ ազատման բոլոր տեսակներից)[4]:

[1] **Гришко А.Л.** Помилование осужденных в России: Научно-практическое пособие. - М., 2005. - С. 10.

[2] **Тищенко К.М.** Помилование в уголовном праве. - М., 1994. - С. 18.

[3] **Авакьян С.А.** Конституционное право России. Т. 2. - М., 2006. - С. 330.

[4] **Гришко А.Я.** Помилование осужденных в России: Научно-практическое пособие. - М., 2005. - С.13.

Վերոնշյալ սահմանումները ներումը ներկայացնում են տարբեր դրսևորումներով՝ որպես պատժից ազատում, որպես որոշում (այսինքն՝ իրավական ակտ) և որպես հումանիզմի սկզբունքի ուղղակի արտահայտություն: Սա ցույց է տալիս ներման իրավական բարդ բնույթը և հաստատում այն տարբեր ասպեկտներով դիտարկելու անհրաժեշտությունը:

Ներման իրավունքը սահմանադրական իրավունք է, որը շնորհելու լիազորություն ունի պետության գլուխը, ով պարտավոր է քննարկել ներկայացված ներման յուրաքանչյուր խնդրանք՝ օրենքի պատշաճ ընթացակարգին համապատասխան, ինչը, իհարկե, չի բացառում ներման մերժումը: Այսպիսով, ՀՀ Սահմանադրությունը սահմանում է ոչ թե ներման իրավունքը, այլ ներման խնդրանքի, այսինքն՝ Հանրապետության նախագահին ներման պաշտոնական դիմում ներկայացնելու իրավունքը:

Այստեղ տրամաբանական հարց է առաջանում. կարո՞ղ է արդյոք պետության գլուխը ներում շնորհել՝ անկախ դատապարտված անձի ներման խնդրանքից:

Հատկանշական է, որ «Ներման մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածում հստակ ամրագրված է, որ հանցագործության համար դատապարտված անձին կարող է ներում շնորհվել, եթե նա ներկայացրել է ներման խնդրագիր:

Միևնույն ժամանակ, տվյալ դեպքում հարց է ծագում՝ արդյո՞ք դատապարտված անձի ներման խնդրանքը չպետք է ծառայի որպես ներման լրացուցիչ հիմք, քանի որ ներման իրավունքի շրջանակներում նախագահը կաշկանդված չէ գործող ներման ընթացակարգով, որը պահանջում է միայն խորհրդատվական դիրքորոշման մշակում, որը պետության ղեկավարը կարող է անտեսել բարձրագույն բարիքի շահերից ելնելով:

Որոշ հեղինակներ կարծում են, որ ներման խնդրանքը ներման ինստիտուտի պարտադիր ատրիբուտն է: Այսպես, Յու.Ա. Դմիտրիևը նշում է, որ «բանասիրական մեկնաբանության համաձայն՝ «ներում» տերմինը ենթադրում է դատապարտված անձի կողմից իրավասու մարմնին ներման նախնական դիմում: Սա իմպերատիվ նորմ է, որը չի նախատեսում այս հարցը լուծելու հնարավորություն՝ առանց շահագրգիռ կողմի մասնակցության»[1]:

Թվում է, թե ներման ժամանակակից ըմբռնումը չի կարող հիմնված լինել դրա բառացի բանասիրական մեկնաբանության վրա, այլ պետք է հաշվի առնվեն ներկայիս սահմանադրական կարիքները և քրեական քաղաքականության նպատակները: Մեր կարծիքով՝ ներում խնդրելու իրավունքը չի նշանակում, որ պետության գլուխը կաշկանդված է ներման խնդրանքով: Այս հասկացությունը ենթակա է առավել լայն մեկնաբանության:

[1] **Дмитриев Ю.А.** Защита конституционных прав граждан в уголовной и конституционной юстиции // Государство и право. 1999. № 6. - С. 39.

Մեր դիտարկմամբ, ներման խնդրանքը միջնորդության ձևով կարող է ներկայացվել երրորդ անձանց կողմից ևս, մասնավորապես՝ քրեակատարողական հիմնարկների վարչակազմերի, դատապարտյալների դրական բնութագրի դեպքում՝ որպես խրախուսանքի ձև:

Այդպիսի մեկնաբանություն է առկա նաև իրավաբանական գրականության մեջ. այսպես՝ Ա. Զուբկովան նշում է. «Որոշակի չափով ներումը կարող է նաև ծառայել որպես խրախուսանք՝ որպես նախագահի կողմից կիրառվող խրախուսանքի և ողորմածության բարձրագույն ակտ»[1]:

Ներման նախաձեռնությունը հստակ տարբերակելու համար մենք կառաջարկեինք դատապարտված անձի միջնորդությունն իրավաբանորեն որակել որպես ներման խնդրանք՝ դրանից առանձնացնելով ներման միջնորդությունը որպես խրախուսական միջոց, որը չի մտնում ՀՀ Սահմանադրության 70-րդ հոդվածում նշված սուբյեկտիվ իրավունքի բովանդակության մեջ:

Ներում խնդրելու սուբյեկտիվ իրավունքի կարևորությունը հաստատվում է միջազգային իրավունքի կողմից դրա ճանաչմամբ: 1966 թվականի դեկտեմբերի 16-ի «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրում ասվում է. «Մահվան դատապարտված յուրաքանչյուր անձ իրավունք ունի խնդրել ներման կամ դատավճռի մեղմացման մասին:

Որոշ հեղինակներ ընդգծում են վերլուծվող իրավունքի բնական, բնատուր բնույթը: Ա.Յա. Գրիշկոն նշում է, որ ներումը «առաջին հերթին մարդու ներման բնական իրավունքի իրականացման ձև է»[2]:

Խոսքի առարկա իրավունքի արժեքը հաստատվում է նաև այն փաստով, որ ՀՀ Սահմանադրության համաձայն՝ այն որևէ սահմանափակման չի ենթարկվում արտակարգ կամ ռազմական դրության ժամանակ (76-րդ հոդված): Սա բարձրացնում է ներման իրավունքի խմբային դասակարգման հարցը, որը գիտական ասպեկտում հստակ գնահատական չի ստացել: Որոշ հեղինակներ այս իրավունքը դասակարգում են որպես իրավունքների և ազատությունների իրականացման երաշխիք, ինչն էապես զրկում է այն ինքնուրույն իրավական նշանակությունից: Այսպիսով, Կ.Կ. Գասանովը ներման իրավունքը դասակարգում է որպես սահմանադրական իրավունք, որը նա անվանում է սահմանադրական երաշխիքներ: «Սահմանադրական երաշխիքները հատուկ տեղ են զբաղեցնում դատական պաշտպանության իրավունքի ապահովման գործում, որը պետք է հասկանալ որպես հիմնական օրենքներով նախատեսված

[1] Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Под ред. А.И. Зубкова. - М., 2005. - С. 99.

[2] **Гришко А.Л.** Помилование осужденных в России: Научно-практическое пособие. - М., 2005. - С.93.

իրավական պայմաններ, միջոցներ և մեթոդներ, որոնց միջոցով իրականացվում է խախտված իրավունքների վերականգնումը»[1]:

Դատական պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքների շարքում Է.Ի. Ատամանենկոն ներառում է դատապարտված անձի ներման կամ պատժի մեղմացման խնդրանքի իրավունքը[2]:

Ներման իրավունքն ավանդաբար պատկանում է պետության ղեկավարին և բխում է պետության ղեկավարի պաշտոնի յուրահատուկ բնույթից, որը կապված է հանրային իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հետ: Սակայն պետության ներման գործառույթը չի սահմանափակվում միայն ներմամբ. այն ներառում է նաև համաներումը, որն ունի նմանատիպ նպատակներ: Սակայն համաներումը շնորհվում է հիմնականում խորհրդարանի կողմից, մինչդեռ ներումը պետության ղեկավարին վերապահված արտոնություն է:

Բացառությունները քիչ են: Օրինակ՝ Դանիայում թագավորը կարող է շնորհել և՛ ներում, և՛ համաներում (Սահմանադրության 24-րդ հոդվածի 3-րդ բաժին): Համաներում և ներում շնորհելու իրավունքը պատկանում է Սլովակիայի Հանրապետության նախագահին (Սահմանադրության 102-րդ հոդված) և Չեխիայի Հանրապետության նախագահին (Սահմանադրության 63-րդ հոդված): Իսկ Շվեյցարիայում ներումն ու համաներումն իրականացնում է խորհրդարանը (Սահմանադրության 173-րդ հոդված)[3]:

Մի շարք երկրներում ներում շնորհելու պետության ղեկավարի իրավունքը կարգավորվում է խորհրդատվական լիազորություններ ունեցող այլ մարմինների մասնակցությամբ: Սա բնորոշ է հիմնականում խորհրդարանական երկրներին, որտեղ պետության ղեկավարը գործում է կառավարության և առանձին նախարարների խորհրդով և համաձայնությամբ: Այսպես, Հունաստանում նախագահը ներում է շնորհում արդարադատության նախարարի առաջարկությամբ և հիմնականում դատավորներից կազմված խորհրդի հետ խորհրդակցելուց հետո (Սահմանադրության 47-րդ հոդված), Ճապոնիայում կայսրը ներում է շնորհում կառավարության խորհրդով և հաստատմամբ (Սահմանադրության 7-րդ հոդված), Նիդերլանդներում դատարանի դատավճռով պատժի մեղմացումը կամ չեղարկումը կարող է շնորհվել թագավորի հրամանագրով՝ խորհրդարանի օրենքով որոշված դատարանի առաջարկությամբ: Պորտուգալիայում նախագահը չեղյալ է հայտարարում կամ մեղմացնում է պատիժները՝ լսելով կառավարության կարծիքը (Սահմանադրության 134-րդ հոդված), Ֆինլանդիայում նախագահը ներում է շնորհում

[1] **Гасанов К.К.** Конституционный механизм защиты основных прав человека. - М.: Закон и право, 2004. - С. 269-270.

[2] **Атаманенко Е.И.** Конституционные гарантии прав и свобод человека и гражданина // Конституция, судебная власть и права человека в Российской Федерации. Материалы научно-практической конференции. – Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 2006. - С. 150.

[3] Конституции государств Европы. В 3 т. / Под ред. Л.А. Окунькова. - М., 2001.

Գերագույն դատարանի կարծիքը ստանալուց հետո (Սահմանադրության 105-րդ հոդված):

Ներման իրավունքն իրականացվում է Հանրապետության նախագահի կողմից ներման մասին ակտի ընդունմամբ: Ներումներն անհատական իրավական ակտեր են: Դրանք միանգամյա ակտեր են, քանի որ վերաբերում են կոնկրետ դատապարտված անձանց և վերաբերում են դատարանի դատավճռով նշանակված պատիժներին:

Սակայն որոշ հեղինակներ նախագահական ներումները համարում են նորմատիվ իրավական ակտեր: Կ. Միրզաժանովը ներումն անվանում է նորմատիվ ակտ՝ համարելով, որ այս ակտը փոխարինում է պատժի կատարման և դրա դադարեցման ընդհանուր կարգը կարգավորող իրավական նորմին[1]:

Այս դիրքորոշումը տարբերվում է նորմատիվ-իրավական և անհատական-իրավական ակտերի գոյություն ունեցող գիտական չափանիշներից: Ինչպես իրավացիորեն նշում է Գ.Վ. Դեգտյարևը, «ներման ակտերը միշտ անհատական բնույթի են, այսինքն՝ դրանք տրվում են որոշակի անձի կամ մի քանի կոնկրետ անձանց նկատմամբ»: Նմանատիպ դիրքորոշում է արտահայտում նաև Ս.Ա. Ավագյանը, որը ներման մասին նախագահի հրամանագրերը դասակարգում է որպես ոչ նորմատիվ հրամանագրեր, քանի որ դրանք (ոչ նորմատիվ հրամանագրերը) ակտեր են, որոնք «կարգավորում են որոշակի ոչ նորմատիվ հարցեր՝ անհատի և պետական կյանքի համար դրանց կարևորության պատճառով»[2]:

Սակայն, մեր դիտարկմամբ, նշվածը չի հակասում այն փաստին, որ ներումը կարող է լինել կոլեկտիվ բնույթի՝ ենթադրելով անձանց խմբի պատժից ազատում (կամ պատժի մեղմացում), սակայն նույնիսկ կոլեկտիվ ներումը միշտ նպատակային և անհատականացված պետք է լինի:

«Ներման մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածը կարգավորում է ներում շնորհելու դեպքերը, մասնավորապես՝ առանձնացնելով որոշակի ժամկետով ազատազրկման դատապարտված և ազատազրկման ձևով պատիժ կրող անձին, ինչպես նաև ցմահ ազատազրկման դատապարտված անձին ներում շնորհելու համապատասխանաբար պատժի կեսը փաստացի կրած լինելու և ազատազրկման ոչ պակաս, քան տասնհինգ տարին կրած լինելու կանոնը: Այս օրենքով նաև արգելվում է ներում շնորհել ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված՝ խաղաղության և մարդկության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործության կամ խոշտանգման համար դատապարտված անձին:

Այս դրույթներն արդարացված են թվում ներման ընկալման տեսանկյունից՝ որպես մեղմ պատժի արժանի անձանց նկատմամբ կիրառվող բացառիկ միջոց:

[1] **Мирзажанов К.** Амнистия и помилование в советской уголовной политике. - Ташкент, 1991. - С. 32.
[2] **Авакьян С.А.** Конституционное право России. Т. 2. - М., 2006. - С. 331.

Սակայն կարծում ենք, որ վերը նշված կարգավորումները խիստ խնդրահարույց են Սահմանադրությամբ ամրագրված անձի հիմնարար իրավունքի իրացման տեսանկյունից, քանի որ ներում շնորհելու որոշում կայացնելիս պետության գլուխը չպետք է կաշկանդվի ո՛չ հանցագործության բնույթով և վտանգավորության աստիճանով, ո՛չ պատժի տեսակով և չափով կամ ժամկետով:

Սա հաստատվում է նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-733 որոշմամբ, համաձայն որի՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իրավական դիրքորոշում է հայտնել այն մասին, որ «...ներում շնորհելու համար որևէ պարտադիր չափանիշ նախատեսված չէ, այն ամբողջությամբ թողնված է ՀՀ Նախագահի հայեցողությանը.

Նախագահի՝ ներում շնորհելու իրավունքը սահմանափակված չէ ո՛չ դատապարտյալների շրջանակով, ո՛չ հանցագործությունների բնույթով, ո՛չ պատժատեսակներով ու պատժաչափերով»:

2004 թ. օգոստոսի 13-ի ՍԴՈ-502 որոշմամբ ևս ՀՀ Սահմանադրական դատարանն ընդգծել է Հանրապետության Նախագահին վերապահված ներման սահմանադրական լիազորության և, համապատասխանաբար, դատապարտյալների՝ ներում հայցելու իրավունքի բացարձակ բնույթը: Նշված որոշմամբ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրությունը (Հռոմի 1998 թ. կանոնադրություն) ճանաչվել է ՀՀ Սահմանադրությանը չհամապատասխանող՝ inter alia, այն հիմքով, որ «Միջազգային քրեական դատարանի՝ որպես ներպետական քրեական իրավազորության համակարգը լրացնող մարմնի, կողմից դատապարտված՝ ՀՀ ընդհանուր իրավազորության ներքո գտնվող անձինք Կանոնադրության (...) պահանջներին համապատասխան զրկվում են ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված ներման իրավունքից» (տե՛ս նշված որոշման 17-րդ կետը):

Լինելով արտադատական գործողություն՝ նախագահի կողմից ներման կամ ներման մերժման որոշումը չի կարող բողոքարկվել դատարան: Այս դիրքորոշումը հաստատվում է նրանով, որ դատապարտված անձն իրավունք ունի միայն ներման խնդրանք ներկայացնել, մինչդեռ ներում շնորհելու իրավունքը պատկանում է Հանրապետության նախագահին:

Ներումը շնորհվում է դատական գործընթացից դուրս և չի ազդում դատավճռի բովանդակության վրա: Ինչպես իրավացիորեն նշում է Ա.Ս. Միխլինը. «ներման էությունն այն է, որ անձի վիճակը մեղմվում է այնպիսի հանգամանքների պատճառով, որոնք չեն ազդում դատավճռի վավերականության և օրինականության վրա»[1]:

Նախագահի ներում շնորհելու լիազորության ամբողջական շրջանակը քննարկելիս պետք է նաև նշել, որ ներման որոշումը չպետք է լինի կամայական: Այն պետք է հիմնված լինի հանրային շահի, իրավական արդարադատության, ինչպես

[1] **Михлин А.С.** Помилование в России // Закон. 2002. № 3. - С. 136.

նաև հանցագործությունից տուժած երրորդ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի նկատառումների վրա: Այլ կերպ ասած՝ Նախագահի ներման որոշումը պետք է լինի նպատակային և հավասարակշռված՝ հիմնված գործին առնչվող բոլոր իրավական շահերի հաշվառման վրա: Օրինակ, ներումը չպետք է ազատի անձանց հանցագործության հետևանքով պատճառված վնասի համար փոխհատուցում վճարելուց: Ներումը սահմանադրական և քրեական իրավունքի ինստիտուտ է, որը չի տարածվում քաղաքացիական կամ աշխատանքային հարաբերությունների վրա: Մեղավոր անձանց ներման միջոցով քրեական պատժից ազատելով՝ նախագահը չի մերժում գույքային հայցը, այլ պարզապես չի քննարկում այն: Այս որոշումը չի խոչընդոտում շահագրգիռ կողմերին գույքային հայց ներկայացնել մեղավոր կողմի դեմ:

Հանրապետության նախագահը, մարդասիրական նպատակներով ներում շնորհելով և կոնկրետ անձին ազատելով իր կատարած հանցավոր արարքի համար քրեական պատասխանատվությունից և պատժից, պետք է միաժամանակ կշռադատի մրցակցող սահմանադրական արժեքները և, ելնելով դրանց հավասարակշռությունն ապահովելու նպատակից, թույլ չտա, որ խախտմամբ վտանգվեն այլոց իրավունքները, օրենքը, կարգը և հասարակական անվտանգությունը, որոնք անհրաժեշտ պայման են դրանց իրականացման համար: Հակառակ դեպքում դա կհակասի հասարակական հարաբերությունների կարգավորման արդարության և համաչափության պահանջներին, որոնք բխում են Հայաստանի Հանրապետության՝ որպես իրավական պետության սահմանադրական բնույթից (ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդված), ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավական պետության սկզբունքներին:

Նախագահի՝ ներում շնորհելու լիազորությունը հետապնդում է որոշակի իրավական նպատակներ, որոնք պայմանավորում են այդ լիազորության իրականացման բովանդակությունը: Թեև այդ նպատակներն օրենքով ուղղակիորեն սահմանված չեն, դրանք դրսևորվում են նախագահի գործողություններում: Փորձը ցույց է տալիս, որ ներում շնորհելը պետության ղեկավարի կողմից իրականացվող կամայական գործողություն չէ, այլ հիմնվում է դատապարտված անձին բնութագրող և ներման անհրաժեշտությունը պայմանավորող որոշակի հանգամանքների վրա, ինչպիսիք են դատապարտված անձի դրական վարքագիծը, նրա կամ մերձավոր ազգականների հիվանդությունը և այլն: Ներումը շնորհվում է՝ հաշվի առնելով դատապարտված անձի նախաքննության ընթացքում դրսևորած վարքագիծը, նրա կատարած հանցագործության բնույթն ու տեսակը, դատարանի կողմից նշանակված պատժի տեսակը և չափը, փաստացի կրած պատժի չափը, դատապարտված անձի տարիքն ու սեռը, երեխաների առկայությունը, հասարակությանը և պետությանը մատուցած ծառայությունները, նրա առողջական վիճակը, ինչպես նաև ներման վերաբերյալ որոշման կայացման վրա ազդող այլ էական հանգամանքներ:

Այլ կերպ ասած՝ ներում շնորհելը կրում է ընտրողական բնույթ և իրականացվում է պետության ղեկավարի հայեցողությամբ՝ հաշվի առնելով մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությանն ուղղված նպատակները, ինչպես նաև մարդասիրության և կարեկցանքի նկատառումները: Կարելի է պնդել, որ Նախագահն ունի ներման վերաբերյալ հատուկ քաղաքականություն, որը չի փոխարինում, այլ ճշգրտում է պետության ընդհանուր քրեական քաղաքականությունը:

Քաղաքական մթնոլորտը նույնպես կարող է ազդել այս քաղաքականության բովանդակության վրա: Այսպիսով, Հայաստանի կողմից Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիան վավերացնելուց հետո և առանց վավերացնելու այդ կոնվենցիային կից մահապատիժը վերացնող արձանագրությունը, ՀՀ նախագահը փաստացի վերացրեց մահապատիժը՝ ներում շնորհելով մահապատժի դատապարտված յուրաքանչյուր անձի: Սա քարոզարշավի նման միջոցառում էր և չէր կարող հիմնված լինել հանցագործության հանգամանքների կամ անհատի անձի վրա: Ըստ էության, նախագահը մտավ դատական համակարգի իրավասության տիրույթ՝ ներումը բացառությունից վերածելով կանոնի: Միևնույն ժամանակ, պետության ղեկավարի այս գործողությունները լիովին սահմանադրական էին և համապատասխանում էին Հայաստանի եվրոպական համայնքին ինտեգրման շահերին:

Ներման ընդհանուր նպատակը կարելի է համարել քրեական պատժի ենթարկված անձի նկատմամբ մարդկայնության և գթասրտության դրսևորումը: Այսպիսով, ներումը պետության ղեկավարի մարդասիրության արտահայտությունն է դատապարտված անձի նկատմամբ, պետության պատժիչ քաղաքականությունը ճշգրտելու միջոց, որն ամբողջովին որոշվում է պետության ղեկավարի կողմից:

Միևնույն ժամանակ, մարդասիրության (մարդկայնության) նպատակը լիովին օրինական է, բխում է ՀՀ Սահմանադրության սկզբունքներից, առաջին հերթին՝ անհատի ինքնիշխանությունից, որն արտահայտված է Սահմանադրության 3-րդ հոդվածում. *«1. Հայաստանի Հանրապետությունում մարդը բարձրագույն արժեք է: Մարդու անօտարելի արժանապատվությունն իր իրավունքների և ազատությունների անքակտելի հիմքն է:*

2. Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են:

3. Հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք:»:

Ինչպես նշում է Լ.Դ. Վոևոդինը, «Այս սահմանադրական բանաձևի մարդասիրական կողմնորոշումն այն է, որ այն ճանաչում է մարդուն, նրա

իրավունքներն ու ազատությունները որպես բարձրագույն արժեք, և ոչ թե որպես որևէ պետական կամ այլ սոցիալական նպատակների հասնելու միջոց»[1]:

Բնութագրելով ներման մարդասիրական ներուժը՝ Ա.Ա. Անիկինն իրավացիորեն նշում է, որ ներումը «արդարադատություն հաստատելու պետության վերջին միջոցն է, երբ քրեական դատավարության միջոցները չեն կարողանում հաղթահարել կոնկրետ հանգամանքների բարդությունը»:

Ներման հումանիզմը ներառում է նաև արդարադատությունը, որի անհրաժեշտությունը դրսևորվում է քրեական պատասխանատվություն կիրառելու գործընթացում: Ինչպես նշում է Ն.Վ. Էլիզեևան. «...հաճախակի են դեպքերը, երբ կան դատապարտյալի վիճակը մեղմելու հստակ հիմքեր, սակայն օրենքի ֆորմալ որոշակիությունը թույլ չի տալիս փոփոխություն կատարել... Ներումը... ծառայում է որպես արդարադատության հասնելու միակ հնարավոր միջոց նման բարդ իրավիճակներում: Հնարավոր է, որ հենց այս բնութագիրն է, որն արտահայտվում է քրեական իրավունքին բնորոշ ֆորմալ որոշակիությունը հաղթահարելու ունակությամբ, որը տարբերակում է ներումը օրենքով նախատեսված պատժից ազատման այլ տեսակներից»[2]:

Այսպիսով, ներումը հանդես է գալիս որպես պետության և հանցագործության համար դատապարտված անձի միջև հարաբերությունների կարգավորման իրավական միջոց, որը կարող է հետապնդել դատապարտված անձի վերասոցիալականացումն ապահովելու նպատակ և հանդիսանալ գործուն երաշխիք հանցավորի իրավահպատակ վարքագծի ձևավորման գործընթացում:

Ներումը կարող է հետապնդել նաև քաղաքական նպատակ, եթե այն բխում է արդիական քաղաքական հարցերը լուծելու անհրաժեշտությունից: Օրինակ՝ քաղաքական նպատակներ առկա են համաներման բազմաթիվ ակտերում, որոնք, ինչպես նշել ենք, իրենց նպատակներով գործնականում չեն տարբերվում ներումից:

Ներման սահմանադրական և իրավական բնույթը չի բացառում դրա կապը քրեական և իրավունքի այլ ճյուղերի հետ: Ինչպես նշում է Օ.Ե. Կուտաֆինը, «Սահմանադրական նորմերն ունեն բարձրագույն իրավական աստիճան և կատարում են կարգավորող ու պաշտպանիչ գործառույթներ: Իրավունքի այլ ճյուղերի նորմերը, մյուս կողմից, կոնկրետացնում և պաշտպանում են սահմանադրական նորմերում արտահայտված վարքագծի ամենակարևոր կանոնները: Հետևաբար, դրանք խմբավորվում են այդ նորմերի շուրջ, որոնք կազմում են սահմանադրական իրավունքի անբաժանելի մասը»: Տ.Ա. Սինցովան իրավացիորեն նշել է, որ «համաներման և ներման ակտերի ստեղծման հետ կապված համապատասխան մարմինների միջև ծագող հարաբերությունները համարվում են պետական-

[1] **Воеводин Л.Д.** Юридический статус личности в России: Учебное пособие. - М.: Изд-во МГУ, 1997. - С.79.
[2] **Елисеева Н.В.** Рецидив среди помилованных и деятельность органов внутренних дел по его предупреждению. Дисс... канд. юрид. наук. - М., 2003. - С. 35-36.

իրավական, քանի որ դրանք առաջացել են սահմանադրության նորմերի իրականացման համար իրավասու մարմնի գործունեության ընթացքում»[1]:

Ն.Դ. Սերգիևսկին, տարբերակելով սահմանադրական և քրեական իրավունքի փոխհարաբերությունները ներման հարցերում, նշել է, որ ներման տեսական հիմքերը գտնվում են պետական իրավունքի ոլորտում, բայց քանի որ ներման առարկան քրեական հետապնդումն է կամ դատարանի դատավճռով նշանակված քրեական պատիժը, ներման հարցը քրեական իրավունքի առարկա է[2]:

Ն.Վ. Օսմոլովսկայան ներումը դասակարգում է որպես միջառարկայական ինստիտուտ՝ ընդգծելով դրա սահմանադրական և իրավական բաղադրիչի առաջնահերթությունը. «Մինչդեռ քրեական պատասխանատվությունից և պատժից ազատման մյուս հիմքերը զուտ քրեաիրավական բնույթի ինստիտուտներ են, համաներումը և ներումը, կախված իրենց ոլորտային պատկանելությունից, բնույթով հստակ համակցված են, որտեղ սահմանադրական իրավունքը խաղում է առաջնային դեր»[3]: Հեղինակի կարծիքով, սա հաստատվում է ներման հստակ քրեաիրավական կարգավորման բացակայությամբ, ինչն այս ինստիտուտին հաղորդում է բացառիկ բնույթ: Ա.Յա. Գրիշկոն նույնպես կարծում է, որ «ներումը, իրավական տեսանկյունից, միջառարկայական ինստիտուտ է»[4]: Սակայն այստեղ պետք է նշել, որ ներումը, որպես այդպիսին, քրեական իրավունքի կարգավորման առարկայից դուրս գտնվող իրավական գործընթաց է:

Այսպիսով, ներումը արդարադատության ակտ չէ, այլ պետական ողորմածության դրսևորում, որն իրականացվում է արտադատական կարգով. այն չի ապաքրեականացնում ներված անձանց կողմից կատարված համապատասխան արարքները: Ներումը, լինելով սահմանադրական իրավունքի ինստիտուտ, կապված չէ անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու և պատժի կիրառման հարցերի հետ, որոնք գտնվում են դատական իշխանության իրավասության տիրույթում:

Ամփոփելով՝ կարելի է եզրակացնել, որ ինստիտուցիոնալ տեսանկյունից ներումը սահմանադրաիրավական ինստիտուտ է, որը սահմանում է պետության ղեկավարի՝ դատապարտված անձին պատժից ազատելու կամ նշանակված պատիժը մեղմացնելու սահմանադրական լիազորության բովանդակությունն ու իրականացման կարգը՝ արտահայտելով մարդասիրության սկզբունքը և պետության մարդասիրական քաղաքականության դրսևորումներից մեկը:

[1] **Синцова Т.А.** Амнистия и помилование // Правоведение. 1969. № 6. - С. 118.

[2] **Сергиевский Н.Д.** Русское уголовное право. Часть Общая. - СПб., 1904 г. - С. 416.

[3] **Осмоловская Н.В.** Указ. работа. - С. 15.

[4] **Гришко А.Я.** Указ. работа. - С. 27.

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն՝ 2015 թ., դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով:

2. «Ներման մասին» ՀՀ օրենք (ընդունված՝ 2018 թ. մարտի 7-ին):

3. **Հարությունյան Գ.Գ.,** Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները (վերահրատարակություն՝ լրամշակումներով): Երևան, Նժար, 2016:

4. **Авакьян С.А.** Конституционное право России. Т. 2 . - М., 2006.

5. **Атаманенко Е.И.** Конституционные гарантии прав и свобод человека и гражданина // Конституция, судебная власть и права человека в Российской Федерации. Материалы научно-практической конференции. - Ростов на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 2006.

6. **Воеводин Л.Д.** Юридический статус личности в России: Учебное пособие. - М.: Изд-во МГУ, 1997.

7. **Гасанов К.К.** Конституционный механизм защиты основных прав человека. - М.: Закон и право, 2004.

8. **Гришко А.Л.** Помилование осужденных в России: Научно-практическое пособие. - М., 2005.

9. **Дмитриев Ю.А.** Защита конституционных прав граждан в уголовной и конституционной юстиции // Государство и право. 1999. № 6.

10. **Елисеева Н.В.** Рецидив среди помилованных и деятельность органов внутренних дел по его предупреждению. Дисс... канд. юрид. наук. - М., 2003.

11. Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Российской Федерации (постатейный) / Под ред. А.И. Зубкова. - М., 2005.

12. Конституции государств Европы. В 3 т. / Под ред. Л.А. Окунькова. - М., 2001.

13. **Мирзажанов К.** Амнистия и помилование в советской уголовной политике. - Ташкент, 1991.

14. **Михлин А.С.** Помилование в России // Закон. 2002. № 3.

15. **Осмоловская Н.В.** Указ. работа.

16. **Сергиевский Н.Д.** Русское уголовное право. Часть Общая. - СПб., 1904 г.

17. **Синцова Т.А.** Амнистия и помилование // Правоведение. 1969. № 6.

18. **Тищенко К.М.** Помилование в уголовном праве. - М., 1994.

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И СУЩНОСТЬ ПОМИЛОВАНИЯ

Аннотация

Предметом исследования статьи является раскрытие конституционно-правового содержания института помилования. Цель автора — выявить условия правомерности и цель помилования, а также отграничить его от смежных институтов (амнистии, иных форм освобождения от наказания). В основных положениях статьи обсуждаются различные аспекты института помилования: освобождение от наказания, правовой акт и выражение принципа гуманизма. Автор анализирует положения Конституции РА и Закона РА «О помиловании», подчеркивая, что помилование является исключительным конституционным полномочием Президента Республики, которое связано с подачей прошения о помиловании осужденным лицом, однако Президент Республики им не связан. С использованием сравнительно-правового метода предпринята попытка выявить международные стандарты и лучшие практики. В частности, изучены подходы Дании, Словакии, Чехии, Греции, Японии, Нидерландов и Финляндии. Автор обосновал, что указ о помиловании является индивидуальным правовым актом, который не подлежит судебному обжалованию. В статье также отдельно рассматриваются цели помилования, и делается вывод, что ими являются человеколюбие, социальная реинтеграция, а иногда — политические реалии. Сделан вывод о том, что с институциональной точки зрения помилование определяется как конституционно-правовой институт, определяющий содержание и механизм конституционного полномочия главы государства по освобождению от уголовного наказания или его смягчению как проявление гуманизма и конституционного принципа государственного прощения.

Ключевые слова: помилование, осужденный, общественный интерес, усмотрение, социальная реинтеграция, внесудебный акт, гуманизм.

THE CONSTITUTIONAL-LEGAL NATURE AND ESSENCE OF PARDON

Annotation

The subject of research in this article is the disclosure of the constitutional and legal content of the institution of pardon. The author's goal is to identify the conditions of lawfulness and the purpose of pardon, as well as to distinguish it from related similar institutions (amnesty, other forms of exemption from punishment).

The main provisions of the article discuss various manifestations of the institution of pardon: as an exemption from punishment, a legal act, and an expression of the principle of humanism. The author analyzes the provisions of the Constitution of the Republic of Armenia and the RA Law "On Pardon," emphasizing that granting a pardon is an exclusive constitutional power

of the President of the Republic, which is connected with the submission of a petition for pardon by the convicted person, though the President of the Republic is not bound by it. Using the comparative-legal method, an attempt has been made to identify international standards and best practices, specifically studying the approaches of Denmark, Slovakia, the Czech Republic, Greece, Japan, the Netherlands, and Finland.

The author substantiates that the decree on granting a pardon is an individual legal act that is not subject to judicial appeal. The article also specifically addresses the purposes of granting a pardon, concluding that they are humanism, social reintegration, and sometimes political realities.

It is concluded that, from an institutional perspective, pardon is defined as a constitutional-legal institution that determines the content and mechanism of the head of state's constitutional power to exempt from or mitigate criminal punishment, as a manifestation of humanism and the constitutional principle of state pardon.

Keywords: pardon, convict, public interest, discretion, social rehabilitation, extrajudicial act, humanity.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 20.07.2026 թ., տրվել է գրախոսության 25.07.2026 թ., ընդունվել է տպագրության 29.07.2026 թ.: